

ЦИБУЛЯ КРУГЛОНОГА

Allium sphaeropodum Klokov (*A. paczoskianum* auct. non Tuzson)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Ендемічний пн.-зх.-причорноморсько-придністровський вид зі спорідненості *A. paczoskianum* Tuzson — *A. flavum* L.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-зх. Причорномор'я, Придністров'я. Зх. Лісостеп, Правобережний Степ. Сх. межа поширення проходить по р. Інгулець. Адм. регіони: Тр, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні з дифузною просторовою структурою. Щільність популяцій — 2–10 особин на 1 м². Популяції стабільні, нормального типу з повночленними віковими спектрами.

Причини зміни чисельності

Руйнування екоотопів, пасквальні навантаження на екосистеми.

Умови місцезростань.

Сухі вапнякові кам'янисто-щербенисті ґрунти, у складі кальцепетрофітних угруповань і петрофітно-степових фітоценозів що відносяться до порядку *Alyso-Sedetalia*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–40 см заввишки. Цибулина куляста, 9–14 мм в діаметрі, з жилкуватими оболонками. Листки (3–5) щетиноподібні, обгортають піхвами стебло до його середини. Покривало у 3–5 разів довше за зонтик. Квітки ясножовті, блискучі. Оцвітина дзвоникувата або трубчато-дзвоникувата 4–5 мм завдовжки. Коробочка 4–5 мм завдовжки з округло-серцеподібними стулками. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується цибулинами і насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території пам'ятки природи

загальнодержавного значення «Урочище Заліщицька діброва» (Тернопільська обл.) та в ряді заказників місцевого значення в Миколаївській обл. Необхідно розширити мережу заповідних територій, вирощувати вид у ботанічних садах, здійснювати моніторинг популяцій. Заборонено несанкціоноване збирання рослин, порушення умов місцезростань виду, зокрема видобування вапняків.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Вітамінне, декоративне.

Основні джерела інформації

Крицька, Новосад, 2004; Флора европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Новосад, Л.І. Крицька, О.О. Кагало
Фото: О.О. Кагало

ЦИБУЛЯ ПРЯМА

Allium strictum Schrad. (*Allium volhynicum* Besser, *A. lineare* auct. non L.)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним євразійським ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна Європа, Скандинавія, пд. Сх. Європи, Сибіру, гори Середньої Азії, Далекого Сходу, Монголії. В Україні росте на Поділлі: у Гологорах, Кременецьких горах, Медоборах (Товтрах), на Придністров'ї. Адм. регіони: Ль, Тр, Хм.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька місцезнаходжень. Локальні популяції від кількох десятків до 150–200 рослин (поблизу с. Устя Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.). Популяції повночленні, але в них переважають генеративні особини.

Причини зміни чисельності
Руйнування вапнякових скель, терасування та заліснення схилів, видобування вапняку, недостатнє природне поновлення.

Умови місцезростання
Вапнякові скелі, кам'янисті відслонення, осипища на схилах. Трапляється у складі наскельної кальцефільної рослинності на малопотужних рендзинах, або первинних субстратах, що утворилися в результаті вивітрювання материнських карбонатних порід. Здебільшого у складі угруповань союзів *Seslerio-Festucion glaucae*, *Galio campanulatae-Poion versicoloris*, *Helianthemo cani-Festucion pallentis*, *Prunio fruticosae*. Ксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки. Цибулина на короткому кореневищі, майже циліндрична або булавоподібно-циліндрична, з жовтувато-бурими сітчастоволокнистими оболонками. Стебло пряме, у нижній третині вкрите піхвою листка. Листки (3–5) лінійні, плоскуваті, трохи опукло-увігнуті, з шорсткими краями. Покривало перетинчасте, білувате, дво-, рідко тристулкове. Суцвіття багатоквіткове, напівкулясте. Листочки оцвіттини рожеві або світло-пурпурові з темнішою середньою жилкою, довгасто-яйцеподібні, тупі або трохи зверху виїмчасті. Тичинки на третину перевищують оцвітину; їхні нитки при основі розширені й з'єднані між собою та з оцвітиною; нитки внутрішніх тичинок з яй-

цеподібною основою і коротким зубчиком з кожного боку. Стовпчик виступає з оцвіттини. Коробочка обернено-яйцеподібна, коротша від оцвіттини. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у ПЗ Медобори (філіал «Кременецькі гори») та в НПП «Подільські Товтри». Доцільним є моніторинг стану популяцій. Заборонено руйнування біотопів, їх заліснення, створення кар'єрів, викопування рослин для альпінаріїв.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Флора европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1950; Fabiszewski, 2001.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак,
Л.Г. Любінська, Н.В. Скібіцька
Фото: О.О. Кагало

ЦИБУЛЯ ВЕДМЕЖА (ЧЕРЕМША)

Allium ursinum L. (*A. ucrainicum* (Kleopow et Oxner) Bordz.; *A. ursinum* L. subsp. *ucrainicum* Kleopow et Oxner, *A. ursinum* var. *ucrainicum* (Kleopow et Oxner) Soó)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Середньоєвропейський гірський вид, представлений в Україні окремим підвидом; пізньовесняний ефемероїд.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична, Середня та Сх. Європа, Середземномор'я, Скандинавія, Кавказ, Мала Азія. В Україні — Полісся (зрідка), Лісостеп (в основному Правобережний), Карпати та Передкарпаття — спорадично, сх. частина Лісостепу (зрідка). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Вид є сезонним домінантом, панує навесні в трав'яному покриві лісів в окремих місцях на площі до декількох сотень га. В популяціях переважають особини передгенеративних стадій розвитку, квітучі особини складають 20–30% від загальної чисельності.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, внаслідок чого вразливий до дії антропогенних факторів (суцільні рубки лісів, осушувальна меліорація, зрізання листя та витопування рослин в процесі заготівлі як харчової та лікарської сировини).

Умови місцезростання

Затінені широколистяні та мішані ліси по-

рядку *Fagetalia sylvaticae*. Надає перевагу багатим гумусом свіжим та вологим некислим ґрунтам. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–40 см заввишки. Цибулина довга, без покривних лусок, має одну луску, яка являє собою основу листка. Стебло тригранне або напівциліндричне, виповнене, довше за листя або такої ж довжини. Листки (2–3) еліптичноланцетні 10–20 см завдовжки та 3–6 см завширшки, поступово звужуються у довгий (10–20 см) черешок. Покривало опадне. Суцвіття напівкулястий 10–30-квітковий зонтик. Листочки оцвітини білі. Плід майже куляста тригранна коробочка. Цвіте в травні–червні. Розмно-

жується насінням та вегетативно — цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Канівському, Рівненському, «Медобори» ПЗ, Карпатському, Мезинському, Голосївському, «Вижницький», «Подільські товтри», «Синевир», «Сколівські Бескиди», «Ужанський», «Яворівський» НПП, на території низки заказників і пам'яток природи. Необхідне створення заказників на Лівобережжі Дніпра, контроль стану популяцій. Заборонено суцільні рубки лісів, проведення осушувальних меліоративних робіт, заготівлю та торгівлю рослинами.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

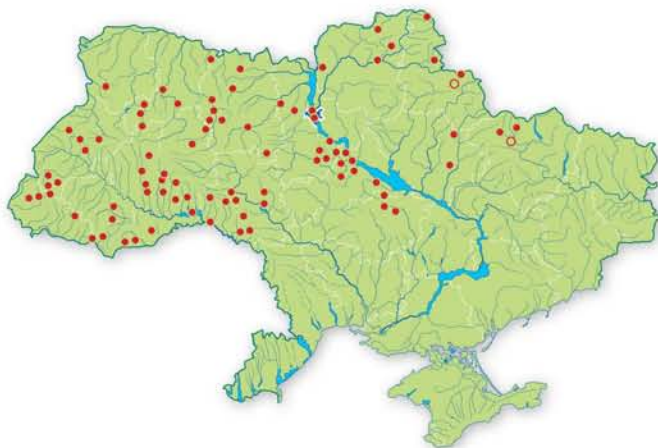
Харчове, лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Красная книга Брянской области, 2004; Красная книга Республики Беларусь, 2005; Онищенко, 2007; Орлов, 2005; Панченко, Лукаш, Черноус, 2006; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко

Фото: В.П. Гелюта, І.І. Мойсієнко (вставка)

НЕКТАРОСКОРДІЙ БОЛГАРСЬКИЙ

Nectaroscordum bulgaricum Janka (*N. dioscoridis* auct. non (Sm.) Stank., *N. meliophilum* Juz., *N. siculum* (Ucria) Lindl. subsp. *bulgaricum* (Janka) Stearn; *Allium bulgaricum* (Janka) Prodan)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом на його пн. межі. Представник оліготипного роду.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (о. Кіпр), Мала Азія, Зх. Кавказ, Балкани. В Україні — у Гірському Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька локалітетів. Популяції малі за розмірами (до кількох десятків м²). У межах локалітетів вид зростає щільно, що свідчить про вегетативне розмноження за допомогою цибулин.

Причини зміни чисельності

Незважаючи на наявність достатньої кількості відповідних екотипів, рідко трапляється. Це свідчить про існування досі не встановленого лімітуючого фактору. Рослини зривають на букети, ймовірно, цибулини знищуються як харчовий продукт дикими свинями.

Умови місцезростання

Екологічна специфіка погано вивчена. Тіністі та освітлені скельнодубові, грабово-скельнодубові та букові ліси, лісові поляни

на свіжих бурих гірсько-лісових збагачених карбонатами ґрунтах. Рідко трапляється в угрупованнях союзу *Paeonio dauricae-Quercion petraeae* (кл. *Quercio-Fageteta*), на узліссях. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 70–120 см заввишки. Цибулина майже куляста, з шкірястими оболонками, що розколюються. Стебло пряmostояче, гладеньке. Стеблових листків 3–4, прикореневі широколінійні гладенькі, до 40 см завдовжки, 1–2 см завширшки. Верхній листок майже без пластинки, у вигляді піхви, яка обгортає стебло. Суцвіття нещільний, пучкуватий зонтик, в основі якого знаходиться опадне покривало, квітки розташовані

на довгих звисаючих квітконіжках. Оцвітину широко-дзвоникоподібна, у нижній частині жовтувато-зелена, у верхній фіолетова. Цвіте у травні-липні. Плодоносить у червні-липні. Розмножується насінням та цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку як *N. meliophilum*, охороняють у Кримському ПЗ. Доцільно розширити межі «Хапхальського» заказника загальнодержавного значення, провести облік та контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов місцезростань, суцільні рубки лісів, зривання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове.

Основні джерела інформації

Шеляг-Сосонко, Дідух, Молчанов, 1985; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: Р.Я. Кіш, В.В. Савчук

